

KORELATI I ODREDNICE BROJA DJECE U OBITELJI

Josip OBRADOVIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb

Mira ČUDINA-OBRADOVIĆ
Učiteljska akademija, Zagreb

UDK: 316.356.2(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 29. 6. 2000.

U radu se razmatra problem pada nataliteta u zemljama Srednje Europe i postavlja se cilj utvrđivanja odrednica pada motivacije za fertilitet u našem sociokulturnom okružju. Prema pregledu teorijske i istraživačke literature toga problema definira se 5 skupina varijabla koje bi mogle biti prediktori ili korelati motivacije za fertilitet, izražene kao broj djece u obitelji. Na reprezentativnom uzorku grada Zagreba i Zagrebačke županije od 505 bračnih parova primijenjene su brojne skale koje ispituju 5 definiranih skupina varijabla: osobine bračnih partnera, bračne procese, objektivni i subjektivni socioekonomski položaj obitelji, bračne karakteristike i doživljaj socijalne okoline u bračnih partnera. Ukupno je u istraživanje uključeno 105 varijabla, pretpostavljenih prediktora ili korelata zavisne varijable broja djece u obitelji. Multiplom regresijom uspjelo je objasniti 49 posto varijance zavisne varijable. Iako je istraživanje korelacijskoga, a ne uzročno-posljedičnoga nacrta, logičkom je analizom prirode varijabla moguće zaključiti da su među pozitivnim odrednicama broja djece u obitelji varijable: religioznost žene i ženina usmjerenost na sebe (potreba za samoaktualizacijom), muževljeva zaokupljenost obitelji, muževljeva bračna tradicionalnost, muževljeva prosocijalna orijentacija, a među negativnim odrednicama najčešće su: muževljeva potreba za sigurnošću i muževljev životni stres. Brojni korelati broja djece u obitelji iskazuju se kao otežanje životnih uvjeta zbog većega broja djece, kao radna preopterećenost oba partnera, ekonomske teškoće, pa i smanjeni sklad bračnih odnosa. Zaključak je istraživanja da na broj djece u obitelji u našem okružju vjerojatno u najvećoj mjeri utječe tradicionalni sustav vrijednosti partnera koji djecu postavljaju na visoko mjesto u određenju životnoga smisla, usprkos žrtvovanju bezbrižnosti i ugone u životu.

Rad je dio istraživačkoga programa *Socijalna struktura i socijalna integracija*; financijski ga podržava Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske, a provodi Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb (402-02/96.-08/738).

Josip Obradović, Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet, Lučićeva 3, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: josip.obradovic@zg.tel.hr

UVOD

U posljednjih 30 godina u većini zemalja svijeta, uz iznimku zemalja Podсахarskoga područja, pokazuje se značajna promjena u demografskim trendovima i strukturi obitelji. Osim što se ona očituje u smanjenom broju novosklopljenih brakova na 1000 stanovnika, povećanom broju rastavljenih brakova, u apsolutnom broju rastavljenih brakova, a još više u njihovu odnosu prema broju novosklopljenih brakova, došlo je i do promjene u broju djece u obitelji. Za nas su najzanimljivije promjene u Srednjoj Europi, jer joj zemljopisno i kulturno/politički pripadamo, a osnovna crta demografske promjene u toj regiji prikazana je u tablicama 1 i 2.

➔ TABLICA 1
Broj rođene djece
na 1000 stanovnika
u zemljama Srednje
Europe

Država	1960.	1970.	1980.	1990.	1997.
Austrija	17.9	15.0	12.0	11.7	10.4
Češka Republika	13.3	15.1	15.0	12.6	8.8
Hrvatska	18.4	13.8	14.8	11.8	12.1
Italija	18.1	16.7	11.3	10.0	9.2
Mađarska	14.7	14.7	13.9	12.1	9.9
Njemačka (ukupno)	17.3	13.4	11.1	11.4	9.9
Bivša Zapadna Njemačka	17.4	13.3	10.1	11.5	10.7
Bivša Istočna Njemačka	17.0	13.9	14.6	11.0	6.5
Poljska	22.6	16.8	19.6	14.4	10.7
Slovačka Republika	22.1	17.8	19.1	15.1	11.0
Slovenija	17.6	15.9	15.7	11.2	9.1
Švicarska	17.7	16.1	11.7	12.5	11.4

Izvor: *Recent Demographic Developments in Europe*, Council of Europe Publishing, 1999., str. 66.

Iako se zemlje koje smo svrstali u Srednju Europu razlikuju prema mnogim dimenzijama, primarno prema bogatstvu ili ukupnom nacionalnom dohotku po stanovniku, zajedničko im je značajno smanjenje broja novorođene djece na 1000 stanovnika. Od 1960. do 1997. godine to je smanjenje prisutno u svim zemljama regije i kreće se od 22.6 djeteta na 1000 stanovnika 1960. godine u Poljskoj do 6.5 djeteta na 1000 stanovnika 1997. godine u bivšem DDR-u. Najveći je pad zabilježen upravo u bivšem DDR-u (od 17 novorođene djece na 1000 stanovnika 1960. godine na 6.5 u 1997. godini), zatim slijedi Poljska. Najmanji pad zabilježen je u Hrvatskoj (od 18.4 novorođena djeteta na 1000 stanovnika u 1960. godini na 12.1 u 1997. godini). Iako je i u mnogim drugim zemljama izvan Srednje Europe zabilježen velik pad novorođene djece na 1000 stanovnika, on je upravo u Srednjoj Europi, uz neke zemlje Istočne Europe, jedan od najvećih na svijetu. Ovaj nepovoljan demografski trend još je jasniji ako se promatra ukupan fertilitet ili prosječan broj djece u obitelji (tablica 2).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

➔ **TABLICA 2**
Prosječan ukupan
fertilitet u zemljama
Srednje Europe

Država	1960.	1970.	1980.	1990.	1997.
Austrija	2.70	2.29	1.65	1.45	1.37
Češka Republika	2.12	1.90	2.10	1.90	1.17
Hrvatska	2.20	1.83	1.92	1.67	1.69
Italija	2.37	2.38	1.64	1.33	1.22
Mađarska	2.02	1.98	1.91	1.87	1.38
Njemačka (ukupno)	2.37	2.03	1.56	1.45	1.37
Bivša Zapadna Njemačka	2.37	1.99	1.45	1.45	1.44
Bivša Istočna Njemačka	2.35	2.19	1.94	1.50	1.04
Poljska	2.98	2.20	2.28	2.04	1.51
Slovačka Republika	3.04	2.41	2.31	2.09	1.43
Slovenija	2.18	2.21	2.11	1.46	1.25
Švicarska	2.24	2.10	1.55	1.58	1.48

Izvor: *Recent Demographic Developments in Europe*, Council of Europe Publishing, 1999., str. 67.

Prema podacima tablice 2, u svim zemljama koje smo svrstali u Srednju Europu zapažamo velik pad ukupnog fertiliteta. Najveći je ukupan fertilitet bio u 1960. godini u Slovačkoj, tj. 3.04 djeteta na jednu obitelj, dok za istu zemlju u 1997. godini on iznosi 1.43 djeteta. Ili, u bivšem DDR-u u kojem je prosječan ukupan broj djece u obitelji 1960. godine bio 2.35, a u 1997. godini 1.04 djeteta, što je najniži ukupni fertilitet u Srednjoj Europi. U Hrvatskoj je prosječan broj djece u obitelji 1960. godine bio 2.20 djeteta, a 1997. godine 1.69 djece. No, kao što je razvidno iz tablice 2, pad prosječnog broja djece po obitelji u Hrvatskoj relativno je manji nego što je u drugim zemljama Srednje Europe, a posebice u usporedbi s bivšim DDR-om.

Kako objasniti ovako drastičan pad ukupnog fertiliteta? Općenito, a osobito u Srednjoj i Istočnoj Europi, dogodile su se u promatranom razdoblju velike društvene promjene koje su vjerojatno odredile pad novorođene djece, tj. smanjile motivaciju za fertilitet. Jasno je da se one ne mogu objasniti unutar samo jedne znanstvene discipline. Za cjelovito objašnjenje smanjene motivacije za fertilitet nužno je objediniti demografski, psihološki, sociopsihološki i sociološki pristup.

Odrednice pada motivacije za fertilitet

Iako postoji pojmovna razlika između fertilitetne motivacije, tj. želje i namjere bračnih parova da imaju djecu i stvarnog fertilitetnog ponašanja, brojna istraživanja govore o njihovoj velikoj povezanosti (Schoen i sur., 1999.), pa je, s jedne strane, moguće govoriti o fertilitetnoj motivaciji kao važnoj odrednici stvarnoga broja djece u braku, a s druge strane, moguće se u proučavanju fertilitetnog ponašanja usredotočiti na interakciju pojedinca i njegova okruženja, zaobilazeći njegova opća de-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

mografska određenja (Schoen i sur., 1999.). Mnogobrojni su znanstveni pokušaji da se pronađu demografski, ekonomski, socijalni i sociopsihološki čimbenici koji određuju fertilitetnu motivaciju, tj. želju pojedinaca ili parova da rađaju djecu ili da apstiniraju od djece.

Socioekonomske teorije fertilitetne motivacije drže da je smanjenje motivacije za rađanjem djece posljedica povećanoga tereta roditeljstva u ekonomski razvijenim društvima, i to zbog povećanih ekonomskih opterećenja, ženine zaposlenosti, radne preopterećenosti oba bračna partnera i prelijevanja obveza izvan kuće na dužnosti u kući, nerazmjerne opterećenosti žene roditeljskom ulogom, što sve dovodi do percepcije rađanja djece kao žrtve, osobito za ženu, žrtve koja se nastoji izbjeći ili bar odgoditi (Seccombe, 1991.; Alwin, 1996.; Adler, 1997.; Jones & Brayfield, 1997.). Unutar tih teorija jedna podskupina osobito naglašava ulogu promjene općih vrijednosnih orijentacija u razvijenim društvima koje se od tradicionalnih, obiteljskih i kolektivističkih mijenjaju u individualističke i hedonističke što dovodi do odbacivanja nužnosti rađanja djece (Alwin, 1996.) i napuštanja rađanja i odgoja djeteta kao središnjega životnog smisla (Jones & Brayfield, 1997.).

Drukčiji pogled na uzroke fertilitetne motivacije daje *model socijalizacije za fertilitet* koji promatra fertilitetno ponašanje pojedinca kao rezultat općega procesa njegove socijalizacije u skladu s vrijednostima velike obitelji, kolektivismu i međugeneracijskoga pomaganja. Prema tom modelu, koji su razvili Litton Fox i suradnici (1982.), bitan utjecaj na fertilitetnu motivaciju pojedinca imaju sastavnice: *društvene varijable* (gospodarska situacija, društveni mir, nacionalna socijalna politika, populacijska i obiteljska politika, sustav vrijednosti, dominantna religija, omjer urbanoga i ruralnog stanovništva u zemlji, etnički sastav itd.); *obitelj djetinjstva* (struktura obitelji /redosljed rođenja djeteta, broj braće, vremenski razmak među braćom, spol braće/, utjecaj roditelja i braće kao agensa socijalizacije, vrsta odnosa između roditelja i djeteta te obiteljska klima); *institucionalni kontekst socijalizacije* (crkva i religioznost, škola, rad i masovni mediji); *značajke pojedinca* (aspiracije za reprodukcijom, spolna ideologija, norme seksualnoga ponašanja, spolno iskustvo, osobine osobe, sustav vrijednosti – tradicionalizam, patrijarhalnost, individualizam, hedonizam itd.); *interpersonalna socijalizacija* (socijalni pritisak, "moda", prenošenje spoznaja o metodama kontracepcije, prenošenje vrijednosti roditeljstva ili individualističkih vrijednosti njegovanja vlastitoga tijela i duha) i utjecaj bračnoga partnera.

Novija objašnjenja fertilitetne motivacije primjenjuju ekološki model koji istodobno promatra nekoliko skupina varijabla: osobna obilježja partnera, mikrosustav kojemu pripadaju struktura i procesi obitelji i makrosustav kojemu pripadaju vri-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRADOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRADOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

jednosti i norme društva (Bronfenbrenner, 1986.; Huston, 2000.). Ako pozornije promotrimo varijable koje čine ekološki model, vidjet ćemo da je to uređen i nadopunjen model koji je razvila Litton Fox sa suradnicima (1982.).

Mnoštvo je istraživanja koja nastoje pronaći povezanost između broja djece u obitelji i različitih varijabla unutar ili izvan opisanih teorijskih okvira. Rezultati tih istraživanja pokazuju da bračni partneri u nekvalitetnim brakovima imaju negativnije stavove prema roditeljstvu nego bračni partneri koji izjavljuju da su u braku zadovoljni (Langhinrichsen-Rohling i sur., 1997.), a bračna harmonija i razlike u stavovima partnera prema ulozi spolova prediktivni su za broj djece u obitelji (Myers, 1997.). Žene egalitarne spolne ideologije sklonije su apstiniranju od djece, za razliku od žena koje prihvataju tradicionalno definiranu ulogu žene u braku (Kaufman, 2000.), a žene rimokatoličke vjere u braku s partnerom rimokatolikom imaju pozitivnije stavove prema proširenju obitelji i rjeđe se zaštićuju nego žene drugih religioznih uvjerenja (Vijaya, 1993.). Rano iskustvo i klima obitelji djetinjstva prediktivni su za stavove prema rađanju djece i broj djece u vlastitoj obitelji (Boettcher & Nickel, 1998.). Od demografskih varijabla za broj djece u obitelji pokazale su se prediktivnima veličina i struktura obitelji djetinjstva bračnih partnera (Oates, 1997.).

Valja naglasiti da svi rezultati, kao i teorijska objašnjenja fertilitetne motivacije i posljedičnoga broja djece u obitelji potječu iz SAD-a, u manjem broju iz europskih zemalja, a koliko nam je poznato, ni jedno istraživanje u tom području nije dosad provedeno u našoj zemlji. Zato se postavlja pitanje koliko se iznesena objašnjenja i rezultati istraživanja mogu primijeniti na našu situaciju. Vjerojatno su brojne specifične varijable po kojima se prilike u nas razlikuju od prilika u SAD-u i u Zapadnoj Europi, no teorije i rezultati istraživanja koje smo naveli mogu poslužiti kao polazna točka za utvrđivanje odrednica broja djece u našim obiteljima.

SVRHA ISTRAŽIVANJA

Svrha istraživanja jest utvrditi koje od varijabla koje su se u istraživačkim naporima u društvima Zapada pokazale dobrim prediktorima fertilitetne motivacije ili ponašanja predstavljaju dobre prediktore fertilitetnog ponašanja, tj. ukupnoga broja djece u obitelji, unutar našega društveno-kulturnog okružja.

Na temelju podataka o istraživački potvrđenim varijablama koje bi mogle djelovati na veću ili manju fertilitetnu motivaciju, od odbijanja ili odgađanja rađanja djece do rađanja nekoliko djece, za pet skupina varijabla logično je pretpostaviti da objašnjavaju fertilitetno ponašanje i u našim obiteljima. To su sljedeće skupine varijabla:

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

1. obilježja bračnih partnera (demografske varijable i stavovi),
2. bračni procesi (bračna kvaliteta, intimnost, bračni stres),
3. objektivni i subjektivni socioekonomski položaj obitelji (plaća, veličina stana, ekonomski stres),
4. bračne karakteristike (redosljed braka, zajedničko kućanstvo),
5. doživljaj šire socijalne okoline u bračnih partnera (životno zadovoljstvo, sustav vrijednosti i anomija).

Popis svih varijabla koje unutar tih skupina čine model nalazi se u opisu varijabla istraživanja.

METODA

Sudionici

Istraživanjem je obuhvaćeno 505 bračnih parova koji su reprezentativan uzorak grada Zagreba i Zagrebačke županije s obzirom na muževljevu naobrazbu. U uzorku je zastupljeno 32,0 posto muševa s nepotpunom i potpunom osnovnom školom, 43,0 posto sa završenom srednjom školom i 25,0 posto s višom i visokom stručnom spremom te 28,6 posto žena s nepotpunom ili završenom osnovnom školom, 43,3 posto sa završenom srednjom školom, a 28,1 posto žena postiglo je višu ili visoku stručnu spremu.

Postupak

Terenski rad obavili su diplomirani psiholozi i sociolozi. Oni su proveli individualan intervju prema unaprijed sastavljenim instrumentima, radeći sa svakim bračnim partnerom posebno, na njegovu mjestu rada ili u domu.

Varijable istraživanja

Definirali smo dvije skupine varijabla: nezavisne varijable, tj. moguće korelate ili prediktore broja djece u obitelji, i zavisnu varijablu, tj. broj djece u obitelji.

Nezavisne varijable. Prema postojećim znanstvenim spoznajama o varijablama koje mogu biti povezane s fertilitetnom motivacijom, tj. brojem djece u obitelji, definirali smo pet skupina varijabla: pedesetjednu varijablu žene i pedeset varijabla muža koje predstavljaju osobne karakteristike, doživljaj braka i šire socijalne okoline za svakoga bračnog partnera posebno i četiri varijable koje su partnerima zajedničke i opisuju obitelj. Ukupno je u istraživanje uključeno 105 varijabla za koje pretpostavljamo da bi mogle biti korelati ili prediktori broja djece u obitelji.¹

¹ Opis mjernih instrumenata i njihove mjerne karakteristike prikazane su u Appendixu.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

- (1) Osobine bračnih partnera (demografske varijable, stavovi i uvjerenja)
 1. Zaokupljenost radom (Kanungo, 1982.),
 2. Zaokupljenost obitelji (Mirsa i sur., 1990.)
 3. Doživljaj rodbinske potpore (Turner & Marino, 1994.),
 4. Stav prema djeci (Thompson, 1980.),
 5. Bračna tradicionalnost (Glazer, 1984.),
 6. Patrijarhalnost (Obradović, 1999.),
 7. Pozitivnost životne svrhe (Hunt & King, 1975.),
 8. Negativnost životne svrhe (Hunt & King, 1975.),
 9. Religioznost (Faulkner & DeJong, 1979.),
 10. Važnost vlastite religioznosti u životu,
 11. Čestoća sudjelovanja u vjerskim obredima,
 12. Struktura obitelji djetinjstva,
 13. Percepcija bračnoga partnera o odnosima među vlastitim roditeljima,
 14. Percepcija bračnoga partnera o dobivenoj roditeljskoj pažnji,
 15. Veličina naselja u kojem je bračni partner proveo prvih 18 godina života,
 16. Vjera,
 17. Naobrazba,
 18. Samopoštovanje (Pearlin i sur., 1981.),
 19. Uporaba kontracepcije,
 20. Broj namjernih pobačaja,
 21. Depresivnost (Radloff, 1977.),
 22. Subjektivni osjećaj zdravlja.

- (2) Bračni procesi (specifični oblici ponašanja i interakcije među bračnim partnerima te doživljaj braka)
 1. Bračna kvaliteta (Norton, 1983.),
 2. Partnerska potpora (Turner & Marino, 1994.),
 3. Emotivna intimnost s bračnim partnerom (Schafer & Olson, 1981.),
 4. Socijalna intimnost s bračnim partnerom (Schafer & Olson, 1981.),
 5. Seksualna intimnost s bračnim partnerom (Schafer & Olson, 1981.),
 6. Intelektualna intimnost s bračnim partnerom (Schafer & Olson, 1981.),
 7. Rekreativna intimnost s bračnim partnerom (Schafer & Olson, 1981.),
 8. Prelijevanje problema u radu izvan kuće na partnerske odnose (Small & Riley, 1990.),
 9. Prelijevanje problema u radu izvan kuće na obveze u kućanstvu (Small & Riley, 1990.),

10. Opterećenost kućanskim poslovima (Kamo, 1994.),
11. Usamljenost u braku (Oshagan & Allen, 1992.),
12. Bračni stres (McCubbin i sur., 1996.),
13. Osjećaj psihološkoga zlostavljanja u braku (Strauss, 1974.).

(3) Objektivni i subjektivni socioekonomski status obitelji

1. Plaća,
2. Poželjna plaća,
3. Razlika između poželjne i stvarne plaće,
4. Veličina stana,
5. Broj soba,
6. Stanarski status,
7. Ekonomski stres (Pearlin i sur., 1981.),
8. Ekonomiziranje (Ferguson i sur., 1981.).

(4) Bračne karakteristike

1. Samostalno ili zajedničko kućanstvo s roditeljima,
2. Redoslijed braka.

(5) Doživljaj šire socijalne okoline i vrijednosne orijentacije

1. Životno zadovoljstvo (Diener i sur., 1985.),
2. Bespomoćnost (Greenberg & Greenberg, 1995.),
3. Psihološka anomija (Ryan, 1981.),
4. Egalitarizam (Feather, 1991.),
5. Životni stres (Tausing, 1982.),
6. Univerzalne vrijednosti (Rokeach, 1973.):
 - Sigurnost,
 - Užitak,
 - Zrelost,
 - Usmjerenost na sebe,
 - Prosocijalna orijentacija.

Zavisna varijabla. U istraživanju je definirana samo jedna zavisna varijabla, i to broj djece u obitelji. Varijabla predstavlja intervalnu skalu s rasponom od 0 do 4, a podaci o varijabli dobiveni su od bračnih partnera.

REZULTATI

Kako bismo utvrdili kakva je važnost i prediktivna snaga svake pojedine varijable za broj djece u obitelji, dva smo puta primijenili multiplu regresiju, najprije tzv. postupak korak po korak, a nakon toga smo u analizu uvrstili svih 105 varijabla prediktora/korelata odjednom.

Postupkom korak po korak utvrđeno je da je 49 varijabla prediktivno za zavisnu varijablu. Dobiven je $R = .69$, $F(39,465) = 12.81$,

● TABLICA 3
Sažetak regresijske
analize za pet skupina
korelata broja djece u
obitelji

$p < .001$, a svih 49 varijabla objašnjava 48 posto varijance varijable broj djece u obitelji. Prema važnosti, sljedeće su se varijable pokazale najboljim prediktorima: 1. opterećenost žene kućanskim poslovima, 2. broj soba u stanu ili kući, 3. muževljev doživljaj ekonomskoga stresa, 4. muževljev redoslijed braka, 5. broj namjernih pobačaja itd.

Kad je 105 varijabla ili prediktora uvršteno u analizu odjednom, dobiveni su rezultati multiple regresije kao što je prikazano u tablici 3.

Varijabla – korelat	B	SEB	β
Varijable žene			
Zaokupljenost radom	-.01	.73	-.01
Zaokupljenost obitelji	.01	.01	.01
Doživljaj rodbinske potpore	.01	.05	.01
Stav prema djeci	.01	.01	.03
Bračna tradicionalnost	.01	.01	.07
Bračna kvaliteta	-.02	.01	-.16*
Partnerska potpora	.01	.01	.02
Emotivna intimnost s bračnim partnerom	.01	.01	.04
Socijalna intimnost s bračnim partnerom	-.04	.01	-.15**
Seksualna intimnost s bračnim partnerom	-.02	.01	-.09
Intelektualna intimnost s bračnim partnerom	.01	.01	.06
Rekreativna intimnost s bračnim partnerom	-.01	.01	-.04
Preljevanje problema u radu izvan kuće na partnerske odnose	.02	.02	.06
Preljevanje problema u radu izvan kuće na obveze u kućanstvu	-.01	.02	-.01
Opterećenost kućanskim poslovima	.02	.01	.34***
Pozitivnost životne svrhe (optimizam)	-.03	.01	-.14**
Životno zadovoljstvo	.02	.01	.08
Negativnost životne svrhe (pesimizam)	-.02	.02	-.07
Bespomoćnost	-.01	.01	-.01
Psihološka anomija	-.02	.01	-.11*
Egalitarizam	.01	.01	.01
Ekonomski stres	-.01	.02	.03
Ekonomiziranje	.01	.02	-.01
Depresivnost	-.01	.01	-.05
Religioznost	.02	.01	.13*
Važnost vlastite religioznosti u životu	.02	.07	.02
Čestoća sudjelovanja u vjerskim obredima	.01	.07	.01
Struktura obitelji djetinjstva	.01	.04	.01
Percepcija bračnoga partnera o odnosima među njegovim/njezinim roditeljima	.01	.03	.01
Percepcija bračnoga partnera o dobivenoj pažnji od roditelja	-.05	.05	-.04
Plaća	-.01	.01	-.03
Poželjna plaća	.01	.01	.10
Razlika između stvarne i poželjne plaće	.01	.01	.01
Veličina mjesta djetinjstva	-.02	.02	-.04
Vjera	.02	.04	.03
Naobrazba	-.01	.03	-.01
Redoslijed braka	.12	.13	.04

(nastavak tablice 3)

Varijabla – korelat	B	SEB	β
Subjektivni doživljaj zdravlja	.01	.08	.01
Uporaba kontracepcije	.03	.03	.04
Broj namjernih pobačaja	.13	.04	.13**
Sigurnost	.02	.02	.05
Užitak	-.03	.02	.08
Zrelost	.01	.01	.01
Usmjerenost na sebe	.05	.02	.14*
Prosocijalna orijentacija	-.02	.02	-.06
Patrijarhalnost	.01	.01	.09
Samopoštovanje	-.02	.01	-.08
Usamljenost u braku	.01	.01	-.04
Životni stres	.01	.01	.08
Bračni stres	-.01	.02	-.02
Osjećaj psihološkoga zlostavljanja u braku	.01	.01	.01
Varijable muža			
Zaokupljenost radom	.01	.01	.04
Zaokupljenost obitelji	.03	.01	.15**
Doživljaj rodbinske potpore	-.01	.01	-.05
Stav prema djeci	.01	.01	.02
Bračna tradicionalnost	.01	.01	.09*
Bračna kvaliteta	-.01	.01	-.01
Partnerska potpora	-.01	.01	-.03
Emotivna intimnost s bračnim partnerom	-.01	.01	-.03
Socijalna intimnost s bračnim partnerom	-.02	.01	-.07
Seksualna intimnost s bračnim partnerom	-.01	.01	-.03
Intelektualna intimnost s bračnim partnerom	.01	.01	.06
Rekreativna intimnosti s bračnim partnerom	.01	.01	.03
Preljevanje problema u radu izvan kuće na partnerske odnose	-.01	.01	-.04
Preljevanje problema u radu izvan kuće na obveze u kućanstvu	.01	.02	-.04
Opterećenost kućanskim poslovima	.01	.01	.12**
Pozitivnost životne svrhe (optimizam)	.02	.01	.07
Negativnost životne svrhe (pesimizam)	-.01	.01	-.03
Muževljeva negativnost životne svrhe (pesimizam)	-.02	.02	-.05
Bespomoćnost	-.01	.01	-.07
Psihološka anomija	.01	.01	.06
Egalitarizam	-.01	.01	-.04
Ekonomski stres	.07	.03	.19***
Ekonomiziranje	-.01	.02	-.05
Depresivnost	-.01	.01	-.07
Religioznost	-.01	.01	-.09
Važnost vlastite religioznosti u životu	.04	.07	.04
Čestoća sudjelovanja u vjerskim obredima	-.01	.07	-.01
Struktura obitelji djetinjstva	.01	.04	.01
Percepcija bračnoga partnera o odnosima među njegovim/njezinim roditeljima	.01	.04	.01
Percepcija bračnoga partnera o dobivenoj pažnji od roditelja	-.05	.06	-.04
Plaća	.01	.01	.02
Poželjna plaća	-.01	.01	.01

(nastavak tablice 3)

Varijabla – korelat	B	SEB	β
Razlika između poželjne i stvarne plaće	.01	.01	.06
Veličina mjesta djetinjstva	-.01	.02	-.02
Vjera	.04	.03	.05
Naobrazba	.01	.03	.03
Redoslijed braka	-.34	.12	-.12**
Subjektivni osjećaj zdravlja	.17	.06	.12**
Uporaba kontracepcije	.03	.03	.05
Sigurnost	-.04	.02	-.12*
Užitak	-.01	.02	-.01
Zrelost	-.02	.02	-.06
Usmjerenost na sebe	-.04	.02	-.08
Prosocijalna orijentacija	.05	.02	.14*
Patrijarhalnost	.01	.01	.04
Samopoštovanje	.01	.01	.05
Usamljenost u braku	-.01	.01	-.02
Životni stres	-.01	.01	-.15**
Bračni stres	.04	.02	.10
Osjećaj psihološkoga zlostavljanja u braku	.01	.01	.03
Zajedničke varijable			
Broj soba u stanu (kući)	.17	.04	.26***
Veličina stana (kuće)	.01	.01	.13**
Stanarski status	-.02	.02	-.05

Napomena: $R^2 = .49$ ($N=505$, $p < .01$). * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Prema rezultatima u tablici 3, u skupnoj analizi svih varijabla dobiven je $R = .70$, $F(105,399) = 3.60$, $p < .001$ i objašnjeno je 49 posto varijance varijable broj djece u obitelji. Prema veličini i značajnosti β koeficijenta ukupno je 19 varijabla/korelata pozitivno ili negativno povezano sa zavisnom varijablom.

Sljedeće su ženine varijable pozitivno povezane s brojem djece u obitelji: 1. ženina opterećenost kućanskim poslovima, tj. više djece – veća opterećenost ($\beta = .34$, $p < .0001$), 2. ženina religioznost, tj. veća religioznost – veći broj djece ($\beta = .13$, $p < .05$), 3. broj namjernih prekida trudnoće, tj. veći broj pobačaja – veći broj djece ($\beta = .13$, $p < .001$), 4. ženina usmjerenost na sebe, tj. veća ženina usmjerenost na sebe – veći broj djece ($\beta = .14$, $p < .05$).

Za muževljeve varijable dobivena je pozitivna povezanost između sljedećih varijabla i varijable broj djece u obitelji: 1. zaokupljenost obitelji, tj. veća muževljeva zaokupljenost obitelji – veći broj djece u obitelji ($\beta = .15$, $p < .001$), 2. bračna tradicionalnost, tj. veća bračna tradicionalnost – veći broj djece, ($\beta = .09$, $p < .05$), 3. opterećenost kućanskim poslovima, tj. veća opterećenost – veći broj djece ($\beta = .12$, $p < .001$), 4. ekonomski stres, tj. veći broj djece – veći doživljaj ekonomskoga stresa ($\beta = .19$, $p < .0001$) te prosocijalna orijentacija, tj. veća prosocijalna orijentacija – veći broj djece u obitelji ($\beta = .14$, $p < .05$).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

Od zajedničkih, obiteljskih varijabla sljedeće su varijable pozitivno povezane s brojem djece u obitelji: 1. veličina stana ($\beta = .13$, $p < .001$) i broj soba u stanu ili kući ($\beta = .26$, $p < .0001$).

Sljedeće su ženine varijable negativno povezane s brojem djece u obitelji: 1. bračna kvaliteta ($\beta = -.16$, $p < .05$), što bi značilo da u brakovima s većim brojem djece žene doživljavaju manju bračnu kvalitetu i 2. socijalna intimnost s bračnim partnerom ($\beta = -.15$, $p < .05$), tj. žene u brakovima s manje djece doživljavaju veću socijalnu intimnost s bračnim partnerom.

Sljedeće su muževljeve varijable negativno povezane s brojem djece u obitelji: 1. redoslijed braka ($\beta = -.12$, $p < .05$), što znači da je veći broj djece u muževljevom prvom braku nego u drugom ili u drugom nego u trećem braku, 2. sigurnost ($\beta = -.12$, $p < .05$), što znači da što je manja važnost sigurnosti u muževljevu sustavu vrijednosti, to je veći broj djece u braku, 3. životni stres ($\beta = -.15$, $p < .001$), tj. u brakovima s manje djece muševli doživljavaju veći životni stres.

RASPRAVA

Dobiveni rezultati pokazuju povezanost među nezavisnim varijablama i zavisnom varijablom, ali ne i uzročno-posljedičnu vezu. Ako pogledamo koje su varijable povezane s brojem djece u obitelji, potpuno je jasno da su neke od njih vjerojatnije uzrok, tj. odrednice, a neke vjerojatnije posljedica broja djece u obitelji. Prema prirodi varijable i redoslijedu pojavljivanja u životu pojedinca, čini nam se da bi sljedeće varijable vjerojatno mogle biti odrednice većega ili manjega broja djece u obitelji: 1. religioznost žene, 2. ženina usmjerenost na sebe (samoaktualizacija) kao dio njezina sustava vrijednosti, 3. muževljeva zaokupljenost obitelji, 4. muževljeva bračna tradicionalnost, 5. muževljeva važnost sigurnosti kao dio njegova sustava vrijednosti, 6. muževljeva prosocijalna orijentacija i 7. muževljev redoslijed braka. Sve te varijable za koje smatramo da bi mogle biti odrednice broja djece (osim varijable muževljev redoslijed braka) predstavljaju stavove ili sustav vrijednosti bračnih partnera koji su formirani tijekom procesa socijalizacije u djetinjstvu, odnosno mnogo prije nego što su pojedinci stupili u brak, pa je logično smatrati ih odrednicama. Varijable broj soba u stanu, veličina stana i broj namjernih prekida trudnoće mogle bi biti i uzrokom i posljedicom broja djece, pa ih ni hipotetski nismo svrstali među odrednice. Sve ostale varijable/korelati za koje je multipla regresija pokazala da su povezani s brojem djece, prema našem mišljenju mogle bi biti posljedica broja djece u obitelji. Ponavljamo i naglašavamo, jasno je da dobiveni rezultati govore o povezanosti, a ne o uzročno-posljedičnoj vezi, a je li naše razmišljanje o mogućim odrednicama opravdano, valjalo bi provjeriti pomoću statističkoga

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRADOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRADOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

postupka analize puta (*path analysis*), tj. utvrditi prave odrednice broja djece u obitelji i redoslijed njihova međusobnog djelovanja.

Ako prihvatimo da su varijable korelati koji predstavljaju stavove i sustav vrijednosti bračnih partnera mogući uzroci ili odrednice broja djece u obitelji u našem društvenom okružju, moguća je generalizacija da su glavne odrednice broja djece u obitelji stavovi bračnih partnera koji predstavljaju tradicionalnu vrijednosnu orijentaciju u najširem smislu. Najvjerojatnije je da su sadašnji bračni partneri, a nekad djeca, usvojili takav sustav vrijednosti i stavove tijekom procesa socijalizacije u obitelji djetinjstva. Pojedinci koji su drukčije socijalizirani, drukčijeg su sustava vrijednosti i imaju drukčije stavove, imaju i manji broj djece. Ako je naše razmišljanje ispravno, dobiveni bi rezultati donekle potkrepljivali ona objašnjenja pada fertilitetne motivacije koja u prvi plan postavljaju šire promjene vrijednosti u zapadnim društvima, i to one promjene koje su posljedica sekularizacije crkve i porasta individualne slobode izbora, pa je smanjenje nataliteta odraz porasta individualizma (Alwin, 1996.). Naši su rezultati u skladu i s onim istraživačkim rezultatima koji ukazuju na zajedničko djelovanje socioekonomskih čimbenika i osobnih stavova i vrijednosti kao što su individualizam, hedonizam i patrijarhalnost na fertilitetnu motivaciju pojedinca ili bračnih parova (Jones & Brayfield, 1997.; Seccombe, 1991.; Adler, 1997.).

I u našim podacima razvidne su neizbježive negativne posljedice većega broja djece u obitelji, kao što je radna preopterećenost oba partnera, ekonomske teškoće koje posebno intenzivno osjeća muž kao pritisak za većom zaradom i žena kao nezadovoljene obiteljske potrebe, pa čak i kao što je narušena bračna kvaliteta i odnosi međusobne socijalne intimnosti. U uvjetima pojačanih ekonomskih teškoća vjerojatno će te negativne posljedice biti još izraženije, a osjećaj žrtvovanja jači, pa će se na veći broj djece odlučivati samo oni pojedinci i partneri čija životna filozofija i vrijednosti nisu u suprotnosti sa spremnošću na žrtvovanje i odricanje. Tako je moguće objasniti rezultat da se, usprkos izraženom osjećaju žene o opadanju njezine bračne kvalitete u braku s više djece i usprkos gledanju na djecu u braku kao na "žensko breme", žene ipak odlučuju za djecu ako imaju tradicionalne, patrijarhalne i kršćanske vrijednosti.

Čini se da nećemo pogriješiti ako hipotetski zaključimo da prema rezultatima u našem uzorku sudionika, na odlučivanje za rađanje djece u obitelji najviše utječe tradicionalan sustav vrijednosti bračnih partnera – tradicionalne obiteljske vrijednosti koje djecu stavljaju na visoko mjesto u određenju životnoga smisla.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

Ukratko, iz dobivenih rezultata čini se da proizlazi slika pozitivne i negativne fertilitetne motivacije koja je već potvrđena u SAD-u i u mnogim zemljama Zapadne Europe: bračni parovi koji se odlučuju na djecu odriču se velikog dijela osobne slobode, uživanja i sklada u bračnoj zajednici. Oni prihvaćaju teško breme životnoga i ekonomskog stresa, preopterećenosti poslovima i obvezama, što se osobito odnosi na žene, pa se na djecu neće odlučivati oni bračni parovi koji su hedonistički orijentirani ili im neprimjereni materijalni, a osobito stambeni uvjeti taj teret višestruko uvećavaju. Na takvu svojevrsnu "žrtvu" spremniji su, čini se, pojedinci i partneri tradicionalnih obiteljskih vrijednosti.

LITERATURA

- Adler, M. A. (1997.). Social change and declines in marriage and fertility. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 37-49.
- Alwin, D. F. (1996.). From childbearing to childrearing: The link between declines in fertility and changes in the socialization of children. U: Casterline, J. B., Lee, R. D. & Foote, K. (Eds.) (1996.). *Fertility in the United States: New Patterns, New Theories. Population and Development Review*, A Supplement to Volume 22, 1996. The Population Council, New York.
- Boettcher, A. & Horst, N. (1998.). Muetterliche Einstellungen und familiale Veraenderungsprozesse beim Uebergang zure Elternschaft im Kulturvergleich: Untersuchungen an werdenden Erst- und Zweitmuetern aus der Bundesrepublik Deutschland, Georgia/USA und Suedkorea. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*, 45, 92-112.
- Bolt, M. (1993.). *Social Psychology – Instructor's Manual*, New York, McGraw Hill.
- Bongaarts, J. & Cotts Watkins, S. (1996.). Social interaction and contemporary fertility transitions. *Population and Development Review*, 22, 639-682.
- Brayfield, A. (1995.). Juggling jobs and kids: The impact of employment schedules on father's caring for children. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 321-332.
- Bronfenbrenner, U. (1986.). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives, *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Diener, E. R., Randy, E., Larsen, J. & Griffin, A. D. (1985.). The Satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Faulkner, J. E. & DeJong, G. F. (1979.). Religiosity in 5 D: An empirical analysis, u: Wuthnow, R. (Ed.). *Concept and Indicators of Religious Commitment: New Directions in Quantitative Research*, New York, Academic Press, 246-254.
- Fergusson, M. D., Horwood, L. J. & Beautrais, A. L. (1981.). The measurement of family material well-being. *Journal of Marriage and the Family*, 43, 712-721.
- Feather, N. T. (1991.). Attitudes towards the high achiever: Effects of perceiver's own level of competence. *Australian Journal of Psychology*, 43, 121-124.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

Glazer, H. (1984.) Antecedents and correlates of marriage and family attitudes in young Australian men and women. Melbourne: Australian Institute of Families Studies. Preuzeto iz: Amato, P. R. (1988.) Parental Divorce and Attitudes towards Marriage and Family Life, *Journal of Marriage and the Family*, 50, 453-461

Goldscheider, F. K. & Kaufman, G. (1996.). Fertility and commitment: Bringing men back in. U: Casterline, J. B., Lee, R. D. & Foote, K. (Eds.) (1996.). Fertility in the United States: New Patterns, New Theories. *Population and Development Review*, A Supplement to Volume 22, 1996. The Population Council, New York, 87-100.

Greenberg, E. S. & Greenberg, L. (1995.). Work alienation and problem alcohol behavior. *Journal of Health and Social Behavior*, 36, 83-102.

Houseknecht, S. K. (1987.). Voluntary childlessness. U: Sussman, M. B. & Steinmetz, S. K., *Handbook of Marriage and the Family*, Plenum Press, New York.

Hunt, R. & King, M. (1975.). Measuring the religious variable: National replication. *Journal for the Scientific Study of Religion*, u: Wuthnow, R. (Ed.). *Concept and Indicators of Religious Commitment: New Directions in Quantitative Research*, New York, Academic Press, 13-22.

Huston, T. L. (2000.) The social ecology of marriage and other intimate unions, *Journal of Marriage and the Family*, 62, 298-320

Isvan, N. A. (1991.). Productive and reproductive issues in Turkey: The role of domestic bargaining. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 1057-1071.

Jacobson, C. K. & Heaton, T. B. (1991.). Voluntary childlessness among American men and women. *Social Biology*, 38, 79-93.

Kamo, Y. (1994.). Division of Household Labor Scale, Division of household work in USA and Japan. *Journal of Family Issues*, 15, 348-378.

Jones, R. K. & Brayfield, A. (1997.). Life's greatest joy? European attitudes toward the centrality of children. *Social Forces*, 75, 1239-1270.

Kalmijn, M. (1999.). Father involvement in childrearing and the perceived stability of marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 409-421.

Kanungo, R. N. (1982.). Measurement of job and work involvement. *Journal of Applied Psychology*, 67, 341-349.

Kaufman, G. (2000.). Do gender role attitudes matter? Family formation and dissolution among traditional and egalitarian men and women. *Journal of Family Issues*, 21, 128-144.

Langhinrichsen-Rohling, J., Heyman, R. E., Schlee, K. & O'Leary, K. D. (1997.). Before children: Preparenthood cognitions of distressed and husband-to-wife aggressive couples. *Journal of Family Psychology*, 11, 176-187.

Litton Fox, G., Fox, B. R. & Frohardt-Lane, K. A. (1982.) Fertility socialization. U: Litton Fox, G. (Ed.) *The Childbearing Decision: Fertility Attitudes and Behavior*. Beverly Hills, CA, Sage.

Mirsa, S., Gnosh, R. & Kanungo, R. N. (1990.). Measurement of family involvement, a cross-national study of managers. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 21, 232-248.

Milkie, M. & Peltola, P. (1999.). Playing all the roles: Gender and the work-family balancing act. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 476-491.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

Myers, M. (1997.). Marital uncertainty and childbearing. *Social Forces*, 75, 1271-1289.

Norton, R. (1983.). Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 141-151.

Oates, G. L. (1997.). Self-esteem enhancement through fertility? Socio-economic prospects, gender, and mutual influence. *American Sociological Review*, 62, 965-973.

Obračović, J. (1997.). *Nova skala za mjerenje dominacije muža u braku*. Neobjavljeni rad.

Oshagan, H. & Allen, R. L. (1992.). Three Loneliness Scales: An assessment of their measurement properties. *Journal of Personality Assessment*, 59, 381-409.

Pearlin, L. I., Lieberman, M. A., Menaghan, E. G. & Mullan, J. T. (1981.). The stress processes. *Journal of Health and Social Behavior*, 22, 337-356.

Puljiz, V. (1999.). Profili demografske politike. *Revija za socijalnu politiku*, 21-35.

Radloff, L. S. (1977.). The CES-D Scale: A self-report depression scale for research in the general population. *Applied Psychological Measurement*, 1, 385-401.

Rindfuss, R. R., Brewster, K. L. & Kavee, A. L. (1996.). Women, work, and children: Behavioral and attitudinal change in the United States. *Population and Development Review*, 22, 457-482.

Rokeach, M. (1973.). *The nature of human values*. New York: Free Press.

Ryan, J. (1981.). Marital status, happiness and anomia. *Journal of Marriage and the Family*, 43, 643-657.

Schafer, M. T. & Olson, D. H. (1981.). Assessing intimacy: The Pair Inventory. *Journal of Marital Therapy*, 11, 47-59.

Schwartz, S. H. & Bilsky, W. (1987.). Toward a universal structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 550-562

Scoen, R., Astone, N. M., Kim, Y. J., Nathanson, C. A. & Fields, J. M. (1999.). Do fertility intentions affect fertility behavior? *Journal of Marriage and the Family*, 61, 790-800.

Secombe, K. (1991.). Assessing the cost and benefits of children: Gender comparisons among childfree husbands and wives. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 191-202.

Shapiro, A. F., Gottman, J. M. & Carrere, S. (2000.). The baby and the marriage: Identifying factors that buffer against decline in marital satisfaction after the first baby arrives. *Journal of Family Psychology*, 14, 59-70.

Small, S. A. & Riley, D. (1990.). Towards a multidimensional assessment of work spillover into family life. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 51-61.

Smith, M. B. (1963.). Personal values in the study of lives. U: R. W. White (ed.), *The study of lives: Essays on personality in honor of Henry A. Murray*. New York: Atherton.

Strauss, M. A. (1974.). Leveling activity and violence in the family. *Journal of Marriage and the Family*, 36, 13-29.

Tausing, M. (1982.). Measuring life events. *Journal of Health and Social Behavior*, 23, 52-64.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

Thompson, K. S. (1980.). A comparison of black and white adolescents' belief about having children. *Journal of Marriage and the Family*, 42, 133-139.

Turner, R. J. & Marino, F. (1994.). Social support and social structure: A descriptive epidemiology. *Journal of Health and Social Behavior*, 35, 193-221.

Vijaya, K. (1990.). A causal approach to the study of fertility and familism. *Social Biology*, 37, 59-68.

Williams, R. M. Jr. (1968.). Values, u: Sills, (Ur.). *International Encyclopaedia of Social Sciences*, New York: Macmillan.

APPENDIX

Provedena je dvostruka psihometrijska provjera skala u istraživanju: izračunavanje pouzdanosti pomoću Cronbachova koeficijenta interne konzistencije α i provjera faktorske valjanosti. Faktorska valjanost provjerena je metodom glavnih komponentata i ortogonalnom rotacijom. Prvo provjeravanje izvršeno je na podacima pilot istraživanja na 160 oženjenih – udanih sudionika. Drugo provjeravanje provedeno je na 505 bračnih parova, tj. 1 010 sudionika glavnoga istraživanja. Rezultati drugoga istraživanja prikazani su u ovom *Appendixu*. Odlučili smo se na podrobni prikaz skala i njihovih karakteristika stoga što su te skale prvi put primijenjene u nas. Za svaku skalu su prikazane pouzdanost, faktorska valjanost i mjere centralne tendencije. Osim psihometrijske provjere skala, u *Appendixu* je opis i ostalih varijabla koje su ordinalne ili nominalne skale.

Značajke bračnih partnera

1. *Zaokupljenost radom* (Kanungo, 1982.). Skala mjeri zaokupljenost radom općenito, a ne radom koji pojedinac obavlja. Sastoji se od 6 čestica s 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Rad bi trebao biti središnji dio života pojedinaca; Najvažnije stvari uvijek su povezane s radom. Viši rezultat na skali predstavlja veću, a niži manju zaokupljenost radom. Teorijski je raspon skale od 6-30. Najmanji je opaženi rezultat 6, a najveći je 30. Prosječna zaokupljenost radom je: $M=16.56$ i $SD=4.77$ za žene i $M=17.39$, $SD=4.71$ za muševce. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.87$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponentata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
2. *Zaokupljenost obitelji* (Mirsa i sur., 1990.). Skala mjeri opću zaokupljenost obitelji i usmjerenost na obitelj. Sastoji se od 6 čestica s 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestice: Obitelj bi trebala biti središnji dio života; Život ima smisao kad su ljudi potpuno angažirani u obitelji. Viši rezultat na skali predstavlja veću, a niži manju zaokupljenost obitelji. Teorijski je raspon skale od 6-30. Najmanji je opaženi rezultat 12, a najveći je 30. Prosječna je zaokupljenost obitelji za žene $M=24.63$, $SD=4.51$ i $M=24.28$, $SD=4.79$ za muševce. Dobiven je koe-

ficijent pouzdanosti $\alpha = .87$, a faktorskom analizom je utvrđeno da skala mjeri jedan faktor.

3. *Doživljaj rodbinske potpore* (Turner & Marino, 1994.). Skala predstavlja subskalu instrumenta za mjerenje doživljaja emotivne i socijalne potpore. Sastoji se od 8 čestica s 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Moja rodbina ima u mene potpuno povjerenje; Rodbina će uvijek naći vremena za razgovor o mojim problemima. Viši rezultat na skali predstavlja veći, a niži manji stupanj potpore. Teorijski je raspon skale od 6 do 40. Najmanji je opaženi rezultat 8, a najveći je 40. Prosječan je doživljaj rodbinske potpore za žene $M=28.40$, $SD=7.57$ i $M=27.04$, $SD=6.96$ za muševce. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha = .95$, a faktorskom analizom je utvrđeno da skala mjeri jedan faktor.
4. *Stav prema djeci* (Thompson, 1980.). Skala mjeri važnost ili poželjnost djece u obitelji i sastoji se od 15 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Brak s djecom donosi više sreće nego brak bez djece; Najveća sreća i ponos za muža jest objava da je postao otac. Viši rezultat na skali predstavlja pozitivniji stav ili veću poželjnost djece u obitelji. Teorijski je raspon skale od 15 do 75. Najmanji je opaženi rezultat 15, a najveći je 70. Prosječan je stav žena $M=34.63$, $SD=11.58$ i $M=38.31$, $SD=12.30$ muševa. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha = .91$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta s ortogonalnom rotacijom, utvrđeno je da skala mjeri dva faktora: 1. sreću zbog djece i 2. tradicijsko gledište na djecu kao društvenu obvezu. Kao kriterij odabira čestice određeno je minimalno faktorsko otežanje od .70.
5. *Bračna tradicionalnost* (Glazer, 1984.). Skala mjeri prihvaćanje ili odbijanje tradicionalnih bračnih uloga i ponašanje partnera u skladu s tradicionalnim shvaćanjem braka. Sastoji se od 20 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Žena doživljava pravo zadovoljstvo tek onda kad postane majkom; Od braka se očekuje da traje cijeli život. Viši rezultat na skali predstavlja prihvaćanje tradicionalnoga, a niži modernog braka. Teorijski je raspon skale od 20 do 100. Najmanji je opaženi rezultat 47, a najveći je 100. Prosječna je tradicionalnost žena $M=68.90$, $SD=19.17$ i $M=71.63$, $SD=19.37$ muševa. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha = .76$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta i ortogonalnom rotacijom, utvrđeno je da skala mjeri pet faktora: 1. tradicionalnu ulogu žene u braku, 2. bračnu vjernost, 3. brak kao najbolji oblik društvenih odnosa, 4. važnost čvrstine braka, 5. brak kao izvor sreće. Kao kriterij odabira čestice određeno je minimalno faktorsko otežanje od .60.
6. *Patrijarhalnost* (Obradović, 1999.). Skala mjeri prihvaćanje ili odbijanje dominantne uloge muža u braku prema obrascima tradicijskoga shvaćanja uloga bračnih partnera. Sastoji se od 10 čestica s 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Uzdržavanje obitelji jest dužnost muža; Ženinino je mjesto u kući. Viši rezultat na skali predstavlja veću patrijarhalnost. Teorijski je raspon skale od 10 do 50. Najmanji je opaženi rezultat 10, a najveći je 45. Mjere centralne tendencije su za žene $M=19.43$, $SD=7.00$, a za muševce $M=23.56$, $SD=7.72$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha = .88$, a faktorskom analizom metodom glavnih komponenta dobiven je jedan faktor.

7. *Pozitivnost životne svrhe* (Hunt & King, 1975.). Skala mjeri životni optimizam i sastoji se od 5 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Pronašao sam za sebe ciljeve i svrhu života; Smatram da je život pun otkrića i uzbuđenja. Viši rezultat na skali predstavlja veći životni optimizam. Teorijski je raspon skale od 5 do 25. Najmanji je opaženi rezultat 6, a najveći je 25. Prosječni je optimizam žena $M=16.25$, $SD=3.69$ i muževa $M=16.51$, $SD=3.64$. Postignut je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.76$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta, dobiven je jedan faktor.
8. *Negativnost životne svrhe* (Hunt & King, 1975.). Skala mjeri životni pesimizam i sastoji se od 4 čestice s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Moj je život često prazan i pun očaja; Često mislim da bi bilo bolje da se nisam rodio. Viši rezultat na skali predstavlja veći životni pesimizam. Teorijski je raspon skale od 4 do 20. Najmanji je opaženi rezultat 4, a najveći je 20. Prosječni je pesimizam žena $M=7.31$, $SD=2.62$, a muževa $M=7.38$, $SD=2.62$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.86$, a prema rezultatima faktorske analize, metode glavnih komponenta, skala mjeri jedan faktor.
9. *Religioznost* (Faulkner & DeJong, 1979.). Uvjerenje da je Bog stvoritelj svemira i da je upravljao svime u ljudskoj povijesti. Skala religioznoga uvjerenja sastoji se od 5 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Bog oprašta samo nakon pokajanja; Bit će svršetak svijeta prema Božjoj volji. Viši rezultat na skali predstavlja veći stupanj religioznosti. Teorijski je raspon skale od 5 do 25. Najmanji je opaženi rezultat 5, a najveći je 25. Prosječna je religioznost žena $M=16.17$, $SD=5.55$, a muževa $M=15.37$, $SD=5.71$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.94$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
10. *Važnost vlastite religioznosti u životu*. Varijabla predstavlja jedno pitanje s 4 moguća odgovora: od 1. nije mi uopće važna, do 4. veoma mi je važna.
11. *Čestoća sudjelovanja u vjerskim obredima*. Varijabla predstavlja jedno pitanje s 4 moguća odgovora: od 1. nikad, do 4. svaki dan.
12. *Struktura obitelji djetinjstva*. Varijabla predstavlja nominalnu skalu od 6 kategorija: Djetinjstvo sam proveo: 1. s oba prirodna roditelja, 2. s majkom uz kontakte s ocem, 3. samo s majkom, 4. s ocem uz kontakte s majkom, 5. samo s ocem i 6. bez oba prirodna roditelja.
13. *Percepcija bračnoga partnera o odnosima među vlastitim roditeljima*. Varijabla predstavlja jedno pitanje s ponuđenih 5 odgovora: od 1. odnosi su bili vrlo loši, u stalnim sukobima i svađama, do 5. odnosi su bili vrlo skladni i puni topline.
14. *Percepcija bračnoga partnera o dobivenoj roditeljskoj pažnji*. Varijabla predstavlja jedno pitanje s ponuđenih 4 odgovora: 1. bio sam/bila sam, prepušten/a samom sebi, do 4. previše su pažnje posvećivali mojem odgoju.
15. *Dob bračnoga partnera*. Varijabla predstavlja intervalnu skalu s rasponom od 18 do 65 godina. Prosječna je dob žena $M=35.49$, $SD=8.61$, a muževa $M=38.42$, $SD=8.60$.
16. *Veličina naselja u kojem je bračni partner proveo prvih 18 godina života*. Varijabla predstavlja nominalnu skalu i sastoji se od 5 kategorija: 1. se-

- lo (do 2 000 stanovnika), 2. gradić (do 20 000 stanovnika), 3. grad (do 100 000 stanovnika), 4. veliki grad (više od 100 000 stanovnika) i 5. Zagreb.
17. *Vjera*. Varijabla predstavlja nominalnu skalu i sastoji se od 6 kategorija: od 1. rimokatolička, 2. pravoslavna, 3. islamska, 4. protestantska, 5. neka od ostalih, 6. ne pripadam ni jednoj.
 18. *Naobrazba*. Varijabla predstavlja ordinalnu skalu od 8 stupnjeva: 1. nezavršena osnovna škola, 2. osnovna škola, 3. nezavršena srednja škola, 4. trogodišnja strukovna škola, 5. srednja škola, 6. viša škola, 7. fakultet, 8. magisterij ili doktorat.
 19. *Samopoštovanje* (Pearlin i sur., 1981.). Samopoštovanje je definirano kao način na koji se pojedinac doživljava uključujući i samoprocjenu. Skala se sastoji od 8 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Mislim da imam mnogo dobrih osobina; Imam dobro mišljenje o sebi. Viši rezultat na skali predstavlja veće samopoštovanje. Teorijski je raspon skale od 8 do 40. Najmanji je opaženi rezultat 16, a najveći je 40. Mjere centralne tendencije su za žene: $M=23.07$, $SD=4.60$, a za muševce: $M=23.26$, $SD=4.32$. Postignut je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.79$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenata s ortogonalnom rotacijom, utvrđeno je da skala mjeri dva faktora: 1. vlastitu vrijednost i korisnost i 2. zadovoljstvo samim sobom. Kao kriterij odabira čestice određeno je minimalno faktorsko otežanje od .60.
 20. *Primjena kontracepcije*. Varijabla predstavlja jedno pitanje s 4 ponuđena stupnja čestote uporabe kontracepcijskih sredstava: od 1. nikad, do 4. redovito. Prosječna čestota uporabe kontracepcije za žene je $M=2.33$, $SD=1.36$, a za muševce $M=1.75$, $SD=1.35$.
 21. *Broj namjernih pobačaja*. Varijabla predstavlja jedno pitanje s ponuđenih 5 odgovora: od 1. nikad, do 5. četiri i više puta. Prosječan broj namjernih pobačaja je $M=1.44$ i $SD=.90$.
 22. *Depresivnost* (Radloff, 1977.). Definirana je kao doživljaj prolaznih simptoma tuge, umora i iscrpljenosti. Depresija nije shvaćena kao bolest nego kao rasprostranjenost nekih depresivnih simptoma u stanovništvu koji traju ograničeno vrijeme, a posljedica su stresora u socijalnoj okolini. Za mjerenje tako definirane depresivnosti primijenili smo CES-D skalu (Radloff, 1977.) koja se sastoji od 20 čestica s 4 ponuđena stupnja slaganja: od 1. rijetko ili nikad (najviše jedan dan), do 4. veći dio vremena ili stalno. Primjer čestica: Osjećao sam se potišteno; Imao sam slab apetit. Veći rezultat na skali predstavlja veću depresivnost. Teorijski je raspon skale od 20 do 80. Najmanji je opaženi rezultat 13, a najveći je 80. Prosječna je depresivnost žena: $M=39.70$, $SD=10.10$, a muševa: $M=37.90$, $SD=9.22$. Postignut je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.91$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenata i ortogonalnom rotacijom, utvrđeno je da skala mjeri 3 faktora: 1. tuga i potištenost, 2. nesposobnost uživanja u životu, 3. osjećaj odbačenosti i neprijateljstva. Kao kriterij odabira čestica određeno je faktorsko otežanje od .70.
 23. *Subjektivni osjećaj zdravlja*. Varijabla predstavlja jedno pitanje s ponuđena 3 odgovora: 1. potpuno sam zdrav, 2. povremeno poboljšavam ali ne ozbiljnije i 3. kronično sam bolestan.

Bračni procesi (specifični oblici ponašanja i interakcije među bračnim partnerima te doživljaj braka)

1. *Bračna kvaliteta* (Norton, 1983.). Varijabla predstavlja partnersku procjenu bračnih odnosa mjerenu skalom Indeks bračne kvalitete koja se sastoji od 6 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Imamo čvrst brak; Odnosi s bračnim partnerom čine me sretnim. Viši rezultat na skali predstavlja veću bračnu kvalitetu u percepciji partnera. Teorijski je raspon skale od 6 do 30. Najmanji je opaženi rezultat 6, a najveći je 30. Prosječan doživljaj bračne kvalitete za žene jest $M=22.99$, $SD=5.97$, a $M=23.38$, $SD=5.66$ za muševu. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.96$, a faktorskom je analizom utvrđeno da skala mjeri jedan faktor.
2. *Partnerska potpora* (Turner & Marino, 1994.). Skala mjeri doživljaj potpore koju pruža partner i dio je većega instrumenta za mjerenje socijalne potpore. Sastoji se od 6 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Uvijek mogu računati na pomoć svojega bračnog partnera; Moj će partner uvijek naći vremena za razgovor o mojim problemima. Viši rezultat na skali predstavlja veću partnersku potporu. Teorijski je raspon skale od 6 do 30. Najmanji je opaženi rezultat 6, a najveći je 30. Prosječan je doživljaj partnerske potpore u žena: $M=22.81$, $SD=5.50$ i $M=23.00$, $SD=5.19$ u muševa. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.93$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta, dobiven je jedan faktor.

Sljedećih 5 varijabla predstavlja intimnost među bračnim partnerima u različitim područjima. Intimnost je definirana kao proces u kojem se stvara potpuna neposrednost i zajednički doživljaj partnera (Schafer & Olson, 1981.).

1. *Emotivna intimnost s partnerom*. Skala se sastoji od 6 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Moj partner može doista razumjeti moju bol i moju sreću; Mogu iskreno iznositi svoje osjećaje i ne moram se bojati da ću time povrijediti bračnoga partnera. Viši rezultat na skali predstavlja veću emotivnu intimnost s partnerom. Teorijski je raspon skale od 6 do 30. Najmanji je opaženi rezultat 6, a najveći je 30. Mjere centralne tendencije za žene: $M=21.56$, $SD=5.45$, a $M=22.58$, $SD=5.27$ za muševu. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.90$, a faktorskom je analizom, metodom glavnih komponenta utvrđeno da skala mjeri jedan faktor.
2. *Socijalna intimnost s partnerom*. Skala se sastoji od 6 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Mnogi prijatelji mojega partnera jesu i moji najbolji prijatelji; Moj bračni partner ne voli neke od mojih prijatelja. Viši rezultat na skali predstavlja veću socijalnu intimnost partnera. Teorijski je raspon skale od 6 do 30. Najmanji je opaženi rezultat 9, a najveći je 30. Mjere centralne tendencije za žene: $M=17.91$, $SD=3.20$ i za muševu: $M=17.90$, $SD=3.20$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.75$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
3. *Seksualna intimnost*. Skala se sastoji od 6 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Seksualno izražavanje je važan dio na-

ših bračnih odnosa; Bračnom partneru mogu slobodno pokazati kad želim intimne odnose. Viši rezultat na skali predstavlja veću seksualnu intimnost u doživljaju partnera. Teorijski je raspon skale od 6 do 30. Najmanji je opaženi rezultat 6, a najveći je 30. Mjere centralne tendencije za žene: $M=22.18$, $SD=5.47$ i $M=22.00$, $SD=5.31$ za muševu. Utvrđen je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.87$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponentata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.

4. *Intelektualna intimnost s partnerom*. Skala se sastoji od 6 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Jasnije rasuđujem u društvu bračnog partnera, jer mi on pomaže u razmišljanju; Moj bračni partner često nastoji promijeniti moje mišljenje. Viši rezultat na skali predstavlja veću intelektualnu intimnost. Teorijski je raspon skale od 6 do 30. Najmanji je opaženi rezultat 6, a najveći je 30. Mjere centralne tendencije jesu: za žene $M=21.00$, $SD=4.93$, a $M=22.00$, $SD=4.17$ za muševu. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.83$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponentata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
5. *Rekreativna intimnost s partnerom*. Skala se sastoji se od 6 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Bračni partner i ja uživamo u istim stvarima i načinu zabave; Moj bračni partner i ja imamo mnoge iste interese. Viši rezultat na skali predstavlja veću rekreativnu intimnost. Teorijski je raspon skale od 6 do 30. Najmanji je opaženi rezultat 6, a najveći je 30. Mjere centralne tendencije: za žene $M=20.43$, $SD=4.70$ i $M=20.37$, $SD=4.56$ za muševu. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.87$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponentata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
6. *Preljevanje problema u radu izvan kuće na partnerske odnose* (Small & Riley, 1990.). Skala je dio većega instrumenta za mjerenje prelijevanja problema u radu izvan kuće na brak i obitelj. Sastoji se od 5 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Moj brak trpi zbog posla mogega bračnog partnera; Posao mogega partnera sprečava nas da zajedno provodimo slobodno vrijeme. Viši rezultat predstavlja veće prelijevanje. Teorijski je raspon skale od 5 do 25. Najmanji je opaženi rezultat 5, a najveći je 20. Prosječno je prelijevanje prema percepciji žena: $M=10.40$, $SD=3.28$, a $M=9.81$, $SD=2.94$ prema percepciji muševa. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.84$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponentata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
7. *Preljevanje problema u radu izvan kuće na obveze u kućanstvu* (Small & Riley, 1990.). Skala je dio većega instrumenta za mjerenje prelijevanja problema u radu izvan kuće na brak i obitelj. Sastoji se od 5 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Posao partnera sprečava ga u obavljanju kućanskih poslova; Kad partner dođe kući s posla, toliko je iscrpljen da nema snage raditi bilo što u kući. Viši rezultat na skali predstavlja veće prelijevanje. Teorijski je raspon skale od 5 do 25. Najmanji je opaženi rezultat 5, a najveći je 22. Prosječno je prelijevanje prema percepciji žena $M=9.17$, $SD=3.43$ i $M=8.35$, $SD=2.74$ prema percepciji muševa. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.85$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponentata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.

8. *Opterećenost kućanskim poslovima* (Kamo, 1994.). Skala mjeri čestotom obavljanja različitih poslova u kućanstvu. Sastoji se od 14 čestica s ponuđena 4 stupnja odgovora: od 1. nikad, do 4. kad god treba. Primjer čestica: Pripremate li ručak / večeru?; Perete li rublje?. Viši rezultat na skali predstavlja veću aktivnost ili opterećenost kućanskim poslovima. Teorijski je raspon skale od 14 do 56. Najmanji je opaženi rezultat 14, a najveći je 52. Prosječna je opterećenost žena: $M=36.49$, $SD=18.91$, a muževa: $M=29.83$, $SD=16.31$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.78$, a skala prema rezultatima faktorske analize, metode glavnih komponenta s ortogonalnom rotacijom mjeri 3 faktora: 1. "ženski poslovi", 2. bavljenje djecom i 3. "muški poslovi". Kao kriterij odabira čestice određeno je faktorsko otežanje od .70.
9. *Usamljenost u braku* (Oshagan & Allen, 1992.). Skala predstavlja skraćenu inačicu instrumenta za mjerenje usamljenosti. Iz izvorne verzije skale koja se sastoji od 8 čestica zadržane su samo one čestice koje se izrijekom odnose na usamljenost partnera u braku. Na taj je način skala skraćena na 5 čestica. Za svaku je česticu ponuđeno 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Imam dojam da pričanjem o svojim problemima gnjavim partnera; Osjećam da nemam pravoga partnera u braku. Veći rezultat na skali predstavlja veću bračnu usamljenost. Teorijski je raspon skale od 5 do 25. Najmanji je opaženi rezultat 7, a najveći je 25. Mjere centralne tendencije za žene: $M=9.85$, $SD=3.29$, a za muževe: $M=9.73$, $SD=3.52$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.85$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
10. *Bračni stres* (McCubbin i sur., 1996.). Skala mjeri prisutnost stresora povezanih s bračnim ulogama i ponašanjem bračnih partnera. Sastoji se od 4 tvrdnje (o događajima koji su se mogli dogoditi u posljednje dvije godine prije istraživanja). Primjer čestica: Imao sam neke seksualne teškoće; Povećao se broj sukoba s bračnim partnerom. Od partnera se tražilo da označi je li se doista dogodilo ono što tvrdnja predstavlja i koliko je bio jak intenzitet njegova doživljaja. Ponuđeno je 5 stupnjeva intenziteta doživljaja: od 1. nije me uopće pogodilo, do 5. strašno me je pogodilo. Viši rezultat na skali predstavlja veći stupanj doživljenoga bračnog stresa. Teorijski je raspon skale od 0 do 20. Najmanji je opaženi rezultat 0, a najveći je 11. Mjere centralne tendencije: za žene $M=1.63$, $SD=3.19$, a za muževe $M=1.16$, $SD=2.41$. Utvrđen je koeficijent pouzdanosti Cronbach α koji predstavlja tetrahoričnu korelaciju (dobiven pomoću postupka $\cos. \pi$) $=.98$, a faktorskom je analizom utvrđeno da skala mjeri jedan faktor.
11. *Osjećaj psihološkoga zlostavljanja od partnera* (Strauss, 1974.). Skala je dio većega instrumenta za mjerenje doživljaja zlostavljanja od bračnoga partnera. Psihometrijskom provjerom je utvrđeno da se optimalna pouzdanost postiže kad se skala sastoji od 4 čestice s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja: od 1. nikad, do 5. više od 10 puta. Primjer čestica: Partner mi prkosi; Partner mi prijete da će me udariti. Viši rezultat na skali predstavlja veći stupanj doživljaja zlostavljanja od partnera. Teorijski je raspon skale od 4 do 20. Najmanji je opaženi rezultat 4, a najveći je 12. Mjere centralne tendencije su za žene: $M=6.84$, $SD=4.08$, a $M=6.33$, $SD=3.55$ za muževe. Dobiven je koeficijent pouzdanosti skale $\alpha=.85$, a faktorskom je analizom utvrđeno da skala mjeri jedan faktor.

Objektivni i subjektivni socioekonomski status obitelji

1. *Plaća bračnih partnera.* Varijabla je intervalna skala i predstavlja prosječnu neto plaću u posljednja 3 mjeseca prije provođenja istraživanja. Najmanja je mjesečna plaća 900, a najveća je 20 000 kuna. Prosječna je plaća za žene $M=2370.81$, $SD=2110.20$, a za muževe $M=3236.78$, $SD=2625.47$. Podaci o plaći dobiveni su od svakoga bračnog partnera.
2. *Poželjna plaća.* Sudionicima je postavljeno pitanje kolika bi, po njihovu mišljenju, za pristojan život trebala biti njihova plaća. Najmanja mjesečna poželjna plaća je 1 500, a najveća 50 000 kuna. Prosječna je poželjna plaća žena $M=6060.00$, $SD=4351$, a muževa $M=6797.43$, $SD=3966.32$. Varijabla predstavlja intervalnu skalu, a podaci su dobiveni od sudionika.
3. *Razlika između poželjne i stvarne plaće.* Odbijanjem stvarne od poželjne plaće dobivena je razlika koja predstavlja intervalnu skalu s minimumom 0, tj. nema nikakve razlike i maksimumom 47 500 kuna. Prosječna je dobivena razlika za žene $M=2456.12$, $SD=3542.71$ i za muževe $M=3005.29$, $SD=3382.75$.
4. *Veličina stana.* Varijabla je intervalna skala, veličina je izražena u površinskim metrima. Veličina najmanjeg stana jest 25 površinskih metara, a najveći stan ili kuća ima 500 površinskih metara. Prosječna je veličina stana $M=75.36$ i $SD=45.57$. Podaci o veličini dobiveni su od sudionika.
5. *Broj soba.* Varijabla je intervalna skala s minimumom 1 soba i maksimumom 9 soba. Prosječan je broj soba $M=3.02$ i $SD=1.38$.
6. *Stanarski status.* Varijabla je nominalna skala i sastoji se od 7 kategorija: 1. naše vlasništvo, 2. naše vlasništvo, ali ga još otplaćujemo, 3. suvlasništvo, 4. stanarsko pravo, 5. sustanarski odnos, 6. podstanarski odnos i 7. bespravno useljenje. Podaci su dobiveni od bračnih partnera.
7. *Ekonomski stres* (Pearlin i sur., 1981.). Skala mjeri doživljaj kroničnoga ekonomskog stresa i sastoji se od 8 pitanja. Primjer pitanja: Imate li teškoća u plaćanju računa za režije?; Ostane li vam nešto novca na kraju mjeseca, nakon što ste platili sve troškove?. Ponudeni su odgovori: *da* ili *ne*. Zbroj odgovora na pitanja s odgovorom *da* predstavlja intenzitet doživljenoga ekonomskog stresa, tj. veći rezultat predstavlja veći ekonomski stres. Teorijski je raspon skale od 0 do 8. Najmanji je opaženi rezultat 0, a najveći je 8. Mjere centralne tendencije za žene su $M=5.41$, $SD=2.43$, a za muževe $M=5.19$, $SD=2.52$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti α koji predstavlja tetrahoričnu korelaciju dobivenu pomoću postupka cos. pi i iznosi $=.95$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
8. *Ekonomiziranje* (Ferguson i sur., 1981.). Skala mjeri potrebu ekonomiziranja u obitelji zbog nedostatka novca, a sastoji se od 15 pitanja na koja ispitanik odgovara: *da* ili *ne*. Primjerice: Jeste li prisiljeni štedjeti na grijanju stana?; Jeste li prisiljeni prodati nešto iz kuće kako biste došli do novca?. Zbroj odgovora *da* predstavlja stupanj ekonomiziranja, tj. veći rezultat predstavlja veće ekonomiziranje. Teorijski je raspon skale od 0 do 15. Najmanji je opaženi rezultat 0, a najveći je

15. Mjere centralne tendencije: za žene $M=7.91$, $SD=4.09$, za muževe $M=7.52$, $SD=4.31$. Pomoću postupka cos. pi dobiven je koeficijent pouzdanosti Cronbach α koji predstavlja tetrahoričnu korelaciju i iznosi $=.97$, a faktorskom je analizom, metodom glavnih komponenata i ortogonalnom rotacijom, utvrđeno da skala mjeri 3 faktora: 1. ekonomiziranje novcem predviđenim za modu i rekreaciju, 2. prisiljenost na kupovanje rabljene robe i 3. prisiljenost na posuđivanje novca i prodaju predmeta iz kuće. Kao kriterij odabira čestice određeno je faktorsko otežanje od $.70$.

Bračne karakteristike

1. *Trajanje braka*. Varijabla predstavlja intervalnu skalu s minimumom 1 godina i maksimumom 38 godina. Prosječno je trajanje braka $M=12.45$ i $SD=8.09$ godina.
2. *Samostalno kućanstvo ili zajedničko kućanstvo s roditeljima jednoga od partnera*. Varijabla predstavlja nominalnu skalu i sastoji se od 4 kategorije: 1. u zajedničkom stanu ili kući uz zajedničko kućanstvo, 2. u zajedničkom stanu ili kući uz odvojeno kućanstvo, 3. u susjedstvu roditelja, uz njihovu gotovo svakodnevnu pomoć (čuvanje djece i sl.) i 4. živimo samostalno.
3. *Veličina kućanstva*. Varijabla predstavlja ukupan broj članova: muža, ženu, djecu i rodbinu, ako žive u zajedničkom kućanstvu. Varijabla je intervalna skala s najmanjom vrijednošću 2 i najvećom 10 članova. Prosječna je veličina kućanstva $M=3.82$ i $SD=1.37$.
4. *Redoslijed braka*. Varijabla je ordinalna skala i pokazuje koji je to za partnera brak. Najmanja je vrijednost prvi, a najviša treći brak.

Partnerski doživljaj šire socijalne okoline i vrijednosne orijentacije

1. *Životno zadovoljstvo* (Diener i sur., 1985.). Skala predstavlja globalno životno zadovoljstvo i sastoji se od 5 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Imam odlične životne uvjete; Kad bih mogao ponovno proživjeti svoj život, ništa ne bih promijenio. Viši rezultat na skali predstavlja veće životno zadovoljstvo. Teorijski je raspon skale od 5 do 25. Najmanji je opaženi rezultat 5, a najveći je 25. Mjere centralne tendencije: za žene $M=13.82$, $SD=3.86$, za muževe $M=13.85$, $SD=3.64$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.83$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
2. *Bespomoćnost* (Greenberg & Greenberg, 1995.). Skala mjeri osjećaj bespomoćnosti i doživljaj nemogućnosti upravljanja vlastitim životom. Sastoji se od 10 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: Spoznao sam da će se ono što se ima dogoditi doista i dogoditi; Često se stvari odvijaju slučajno. Viši rezultat na skali predstavlja veći osjećaj bespomoćnosti. Teorijski je raspon skale od 10 do 50. Najmanji je opaženi rezultat 10, a najveći je 49. Mjere centralne tendencije: za žene $M=31.17$, $SD=6.27$, za muževe $M=31.32$, $SD=6.40$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.69$, a faktorskom je analizom, metodom glavnih komponenata s ortogonalnom rotacijom, utvrđeno da skala mjeri 2 faktora: 1. nemogućnost utjecanja na događaje i 2. nepovjerenje i neodlučnost. Kao kriterij odabira čestice određeno je faktorsko otežanje od $.70$.

3. *Psihološka anomija* (Ryan, 1981.). Skala mjeri osjećaj gubitka norma ponašanja i sastoji se od 9 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: U zarađivanju novca više nema nepoštenog i poštenog, već samo lakog ili teškog načina; Gotovo nije pošteno imati djecu uz postojeće izgleda za budućnost. Viši rezultat na skali predstavlja veći stupanj doživljaja anomalije. Teorijski je raspon skale od 9 do 45. Najmanji je opaženi rezultat 10, a najveći je 45. Mjere centralne tendencije: za žene $M=28.91$, $SD=6.74$, za muševce $M=28.94$, $SD=6.59$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.80$, a faktorskom je analizom, metodom glavnih komponenata s ortogonalnom rotacijom, utvrđeno da skala mjeri 2 faktora: 1. nepostojanje individualne i društvene potpore, 2. narušenost norma u zarađivanju novca. Kao kriterij odabira čestice određeno je faktorsko otežanje od .70.
4. *Egalitarizam* (Feather, 1991.). Skala mjeri egalitarnu vrijednosnu orijentaciju i sastoji se od 6 čestica s ponuđenih 5 stupnjeva slaganja. Primjer čestica: U našem su društvu prevelike razlike između siromašnih i bogatih; Društvo bolje napreduje kad su male razlike u plaćama. Viši rezultat na skali predstavlja veću egalitarnu orijentaciju. Teorijski je raspon skale od 6 do 30. Najmanji je opaženi rezultat 12, a najveći je 30. Mjere centralne tendencije: za žene $M=23.78$, $SD=4.83$, za muševce $M=24.16$, $SD=4.72$. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha=.83$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenata, utvrđeno je da skala mjeri jedan faktor.
5. *Životni stres* (Tausing, 1982.). Skala mjeri prisutnost i djelovanje različitih životnih neugodnih događaja. Sastoji se od 41 tvrdnje (događaja) kao što su: Dijete mi je izgubilo godinu; Izgubio sam posao; Bio sam ozbiljno bolestan itd. Od ispitanika se tražilo za svaki događaj da označi je li se doista njemu dogodio u posljednje dvije godine. I, ako se dogodio, koliko ga je to pogodilo. Ponuđena je skala od 5 stupnjeva, i to: od 1. uopće me nije pogodilo, do 5. strašno me je pogodilo. Veći rezultat na skali predstavlja veći životni stres. Teorijski je raspon skale od 0 do 205. Najmanji je opaženi rezultat 0, a najveći je 148. Mjere centralne tendencije: za žene $M=13.61$, $SD=13.86$, za muševce $M=13.88$, $SD=13.66$. Pomoću postupka cos. pi dobiven je koeficijent pouzdanosti Cronbach $\alpha=.98$ koji predstavlja tetrahoričnu korelaciju, a faktorskom je analizom, metodom glavnih komponenata i ortogonalnom rotacijom, utvrđeno da skala mjeri 12 faktora. Dobiveni su sljedeći faktori: 1. prometna nesreća, 2. sukobi u poduzeću, 3. neuspjeh djeteta u školi, 4. češće poboljšavanje, 5. preseljenje, 6. pogoršano financijsko stanje obitelji, 7. smrt u obitelji, 8. spontani pobačaj u braku, 9. dijete napustilo dom i oženilo se protiv volje roditelja, 10. novo radno mjesto, 11. problemi s bivšim bračnim partnerom, 12. povećan broj sukoba u sadašnjem braku. Kao kriterij odabira čestice određeno je faktorsko otežanje od .70.

Zasebnu skupinu od pet varijabla predstavljaju univerzalne ili opće vrijednosti. Vrijednostima držimo ciljeve koje pojedinci žele postići u životu (Rokeach, 1973.; Smith, 1963.; Williams, 1968.) i koji određuju njihovo ponašanje u različitim područjima. Neki autori razlikuju instrumentalne i terminalne vrijednosti (Schwartz & Bilsky, 1987.). Instrumentalne vri-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRADOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRADOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

jednosti pomažu da se ostvare terminalne vrijednosti ili konačni sustav vrijednosti koji određuje ponašanje pojedinaca. U naše istraživanje uključili smo samo univerzalne terminalne vrijednosti, jer pretpostavljamo da one djeluju na ukupan broj djece u obitelji. Za utvrđivanje terminalnih vrijednosti primijenili smo Rokeachev upitnik (Bolt, 1993.) na 505 bračnih parova ili 1 010 ispitanika. Dobiven je koeficijent pouzdanosti $\alpha = .86$, a faktorskom analizom, metodom glavnih komponenta i ortogonalnom rotacijom, dobiveno je 5 faktora. Kriterij odabira čestica je faktorsko otežanje od .60. Faktorski skorovi za svaki od 5 faktora predstavljaju zasebnu varijablu ili jednu univerzalnu vrijednost. Tim su postupkom dobivene sljedeće univerzalne terminalne vrijednosti:

1. *Sigurnost*. Faktor čine čestice: svjetski mir (.712), sigurnost obitelji (.689), sigurnost zemlje (.830). Varijabla predstavlja intervalnu skalu.
2. *Užitak*. Faktor čine čestice: lagodan i udoban život (.686), život pun uzbuđenja (.685) i život pun užitaka (.818). Varijabla predstavlja intervalnu skalu.
3. *Zrelost*. Faktor čine čestice: unutarnji mir (.610), uživanje u ljepoti (.674) i zrela ljubav uz seksualnu i duhovnu sastavnicu (.684). Varijabla predstavlja intervalnu skalu.
4. *Usmjerenost na sebe*. Faktor čine čestice: postignuće u životu (.600), osobna sloboda, nezavisnost i sloboda izbora (.688), osjećaj samopoštovanja (.682). Varijabla predstavlja intervalnu skalu.
5. *Prosocialna orijentacija*. Faktor čine čestice: Svi bi trebali imati jednake uvjete života (.655) i Život treba biti za spasenje nakon smrti (.753). Varijabla predstavlja intervalnu skalu.

Correlates and Determinants of Number of Children in the Family

Josip OBRADOVIĆ
Faculty of Philosophy, Zagreb

Mira ČUDINA-OBRADOVIĆ
Teachers' Academy, Zagreb

A serious problem of low fertility in Central European countries is discussed and the research was planned with the aim to find out the determinants of low fertility motivation (number of children) of married couples in the Croatian socio-cultural context. Research was performed on a representative sample of the City and metropolitan area of Zagreb comprising 505 married couples. Five groups of potential predictors or correlates of number of children in the family were defined according to the review of pertinent research literature: characteristics of marital partners, marital processes, objective and subjective economic family status,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRADOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRADOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

marriage characteristics and partners' experience of social environment. One hundred and five variables were entered into equation. By multiple regression 49% of the variance of the dependent variable has been explained. Logical analysis of the nature of variables revealed possible positive determinants of the number of children in the family. These were: wife's religiosity, wife's ego-involvement, husband's family involvement, husband's marriage traditionalism and husband's prosocial orientation, while negative determinants appeared to be: the importance of security as experienced by husband and husband's experience of life stress. Numerous correlates of the number of children in the family are represented as difficulties of having children, such as: increased domestic work load for both partners, economic stress, especially experienced by husbands, and lower marital harmony in terms of lower social intimacy. The main conclusion of the research was that in the Croatian socio-economic and cultural context a larger number of children in the family was mostly dependent on the traditional values system of marriage partners. This system of values gave the children high priority in reaching a meaningful life in spite of sacrificing other values and an unconstrained lifestyle.

Korrelate und Merkmale der Kinderzahl in Familien

Josip OBRADOVIĆ
Philosophische Fakultät, Zagreb

Mira ČUDINA-OBRADOVIĆ
Lehrerakademie, Zagreb

Die vorliegende Arbeit widmet sich dem Problem des Geburtenrückgangs in den mitteleuropäischen Ländern, und die Autoren haben sich zum Ziel gesetzt, jene Faktoren zu bestimmen, die für den Motivationsrückgang bei der Gründung von Nachkommenschaft in unserem sozio-kulturellen Umkreis maßgeblich sind. Fachliterarische Publikationen und wissenschaftliche Untersuchungen zu diesem Problem führen fünf Gruppen von Variablen an, die als Prädiktoren oder Korrelate der Motivation zur Zeugung von Nachkommen (ausgedrückt als Kinderzahl in der Familie) fungieren könnten. Es wurde eine entsprechende Untersuchung durchgeführt, an der eine für die Stadt und Gespanschaft Zagreb repräsentative Bevölkerungsgruppe bestehend aus 505 Ehepaaren teilnahm. Anhand mehrerer Skalen wurden fünf definierte Gruppen von Variablen untersucht: Merkmale der Ehepartner, Vorgänge in der Ehe, objektive und subjektive sozio-wirtschaftliche Familienverhältnisse, Merkmale des Ehelebens sowie das soziale Umfeld aus der subjektiven Sicht der Ehepartner. Insgesamt wurden 105 Variablen, vorausgesetzte Prädiktoren oder Korrelate der abhängigen Variable 'Kinder-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 655-683

OBRAĐOVIĆ, J.,
ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M.:
KORELATI I ODREDNICE...

zahl in der Familie' untersucht. Durch multiple Regression konnten 49% der Varianzen der abhängigen Variablen erklärt werden. Die Untersuchung gründete sich auf ein Korrelationsmuster statt auf der Ausarbeitung ursächlicher Zusammenhänge; dennoch kann man anhand einer logischen Analyse des Wesens der Variablen auf das Bestehen positiver und negativer Umstände schließen, die mit der Kinderzahl in einer Familie einhergehen. Positive Umstände wären: die Religiosität der Frau sowie ihre Ausrichtung auf sich selbst (Bedürfnis nach Selbstverwirklichung), die Beanspruchung des Mannes vonseiten der Familie, die traditionelle Einstellung des Mannes zur Ehe, die prosoziale Orientierung des Mannes; negative Umstände wären: das Bedürfnis des Mannes nach Sicherheit und der Stress, dem der männliche Ehepartner ausgesetzt ist. Zu den vielfältigen Korrelaten der Kinderzahl gehören erschwerende Lebensumstände, so etwa: eine größere Kinderzahl, die Überarbeitung beider Ehepartner, finanzielle Schwierigkeiten, nicht zuletzt auch die Beeinträchtigung der ehelichen Harmonie. Die Untersuchung führte zum Schluss, dass im hiesigen Soziokulturkreis die Kinderzahl vermutlich in höchstem Maße durch das traditionelle Wertesystem der Partner bestimmt wird, nach dem Kinder einen wichtigen Stellenwert einnehmen – wenn auch Sorglosigkeit und persönlicher Komfort dafür geopfert werden müssen.